

Наталя Кузьменко,

кандидат педагогічних наук,
Дніпродзержинський державний технічний університет

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ У ПРОЦЕСІ ПОЗААУДИТРОНОЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

У статті висвітлюються можливості позааудиторної виховної роботи у формуванні креативності студентів технічних університетів. Проводиться аналіз поняття креативність, який виступає складовою операційно-діяльнісного компоненту професійного самоствердження студентів. Креативність характеризується наявністю здатності до виявлення і постановки проблем, вправності, гнучкості, оригінальності, здатності до вдосконалення об'єктів та ідей, здатності до аналізу і синтезу. Автор доходить висновку, що використання тренінгу у процесі позааудиторної виховної роботи сприяє формуванню досліджуваного поняття.

Ключові слова: креативність, професійне самоствердження, позааудиторна виховна робота, студент, тренінг.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний темп життя, суспільні трансформації, зростання кількості складних та масштабних задач, що потребують модернізованих способів їх вирішення вимагають від сучасної молоді передбачливості, гнучкості, креативності в особистісному та професійному планах.

Базуючись на дослідженнях науковців про заміщення епохи знань епохою інновацій, слід очікувати від людини цієї епохи якостей, що дозволяють вирішувати професійні питання новими методами і технологіями, модифікувати вже раніше відомі та розвивати нові галузі знань, науки і техніки.

Сприятливим віком для формування самоствердження, самовираження та творчого потенціалу особистості в особистісному та професійному планах – є студентський вік. Від народження кожній людині властиві потенційні можливості, які за сприятливих умов можуть перетворитися в реальні прояви,

що допоможуть здобути продуктивні результати у різних сферах діяльності. Постає питання пошуку засобів для розвитку внутрішнього потенціалу, здібностей відмовитися від стереотипних способів мислення або здібностей виявляти нові способи вирішення проблем, що є складовими креативності.

Вища технічна школа відіграє важливу роль у визначенні майбутнього країни. Діяльність вищої технічної школи слід спрямовувати на формування і розвиток молодого покоління як майбутнього керівника всіх процесів діяльності, як рушійної сили вдосконалення науки, економіки, техніки і виробництва. Беручи до уваги технічний прогрес і розвиток сучасних потреб, вища технічна школа повинна задовольнити попит на компетентних інженерів із сформованим самоствердженням та творчим потенціалом, забезпечуючи майбутніх фахівців змістовною базою протягом їх підготовки, використовуючи можливості як навчальної, так позааудиторної виховної роботи.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Вагомим внеском у дослідження проблематики креативності особистості стали наукові праці таких провідних дослідників у цій галузі як Г. Алдер, Дж. Гілфорд, В. Клименко, Є. Лузік, А. Маслоу, К. Роджерс, О. Потебня, В. Роменець, П. Торренс, Л. Шелестова.

Психолого-педагогічні дослідження саме з проблем позааудиторної виховної роботи здійснили Л. Акімова, В. Бондаревський, М. Гарунов, Л. Заякіна, Л. Кондрашова та ін.; умови і особливості організації виховної роботи в технічних вищих навчальних закладах були визначені й охарактеризовані у наукових працях О. Богатської, Ю. Корницької, Н. Кулаковської, А. Міняйлової, Ж. Свиренко, С. Цимбрило.

Разом із цим недостатньо розробленою є проблема застосування педагогічних технологій для формування та розвитку креативності студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі позааудиторної виховної роботи.

Метою статті є проаналізувати можливості позааудиторної виховної роботи з формування креативності у студентів вищих технічних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із завдань вищих технічних навчальних закладів є забезпечення підготовки висококваліфікованих спеціалістів у галузі промислового виробництва на засадах креативності, володіння сучасними інформаційними технологіями, методами створення, використання та захисту інтелектуальної власності, основами менеджменту інноваційної діяльності.

Існує помилкова думка, що креативність притаманна тільки геніальним та самоствердженим людям або важлива лише для молоді, що їй не можна навчитися, її не можна виміряти. Хоча і не існують методики для визначення рівня креативності, проте існують оціночні інструменти, за допомогою яких можна виміряти її різні аспекти.

Основою креативності є уява, властива кожній людині. Креативність можна сформувати, стимулюючи у студентів допитливість, відкритість для нових способів вирішення проблем, отримання досвіду шляхом проб і помилок. Тобто креативність можна розвивати та формувати як і інші навички за допомогою різних форм і методів навчання та виховання.

Відповідно до освітньої програми «Партнерство з підтримки навичок XXI століття» виділяють три блоки навичок: навички навчання й новаторства; навички в галузі інформації, засобів зв'язку й технологій; професійні і життєві навички.

Одними з найважливіших вважаються навички навчання й новаторства, до яких відносять: критичне мислення й прийняття рішень (експертне мислення); комунікацію і співробітництво (комплексне спілкування); креативність і новаторство (гнучкість розуму й винахідливість).

Згідно із концепцією актуалокреативогенезу М. Гнатко, віковий період 17-20 років є завершальним при переході потенційної креативності в актуальну.

Ось чому у питанні розвитку креативності слід приділити увагу саме студентській молоді [1].

Слід відзначити, що студенти вищих технічних навчальних закладів перевантажені навчальним процесом. Тому складно знайти час для розвитку та формування критичного мислення, співробітництва, креативності та самоствердження під час аудиторних занять. Позааудиторна виховна робота має більше можливостей у цьому процесі.

Професійне самоствердження студента технічного університету можна розглядати як його прагнення до забезпечення високого рівня професійно-технічної компетентності, активної професійної позиції, домагань до технічних нововведень, творче ставлення до вирішення професійних завдань, самосприйняття професійних досягнень, їх об'єктивної самооцінки, що дозволить отримати суспільно-професійне визнання та задоволення від виконання професійних функцій.

Сутність механізму професійного самоствердження студента полягає в особливостях динамічної взаємодії його соціально-психологічних компонентів, критеріїв, показників.

Професійне самоствердження особистості студента має складну структуру, яка поєднує комплекс *компонентів*: мотиваційно-ціннісний (професійні цінності, інтереси, позитивно спрямовані потреби та мотиви), операційно-діяльнісний (уміння і навички професійної поведінки, дій, учинків та саморегуляції), особистісно-регулятивний (самоконтроль власних професійних дій, вчинків, самоаналіз)[2, с. 7].

В рамках визначеної проблематики статті, слід звернути увагу на формування та розвиток умінь і навичок професійної поведінки, дій, учинків та саморегуляції студентів у процесі позааудиторної виховної роботи.

Креативність як ціннісно-особиста категорія є істотним резервом самоствердження особистості та виступає своєрідним механізмом адаптації особистості до соціальних змін. Для того, щоб внутрішньо відповідати сучасній

дійсності, фахівець має не просто адаптуватися до нової ситуації, а й бути спроможним змінювати її, змінюючись і розвиваючись самому.

При вирішенні завдань, пов'язаних з організацією життєдіяльності, обговоренні й розв'язанні проблемних ситуацій, залученні до вироблення правил поведінки, розв'язанні професійних завдань, які вимагають застосування нетрадиційних підходів, виробленні стійких навичок саморегуляції формується саморегуляція професійної поведінки студентів як одного з етапів самоствердження [3].

У ході професійного самовизначення студент намагається досягти поставлених ним навчально-виховних цілей. Ця стадія майбутнього фахівця характеризується наявністю двох процесів: адаптації та соціалізації (професіоналізації).

Адаптуючись до професійних умов, студент виконує певну соціальну роль. У зв'язку з цим адаптація є основним соціально-психологічним механізмом соціалізації (професіоналізації) майбутнього фахівця. Професіоналізація, яка виступає як окремий випадок соціалізації студента, є процесом і результатом засвоєння й активного відтворення ним професійного досвіду, який реалізується в діяльності та спілкуванні. Вхідження студента в обрану ним професію свідчить не тільки про набуття відповідних трудових навичок і вмінь, але й про активне особистісне становлення, прийняття професії, вживання в неї.

Студенти повинні навчитись усвідомлювати свою самоцінність у групі, проявляти активність, ініціативність, креативність у прийнятті рішень у складних ситуаціях і нести відповідальність за них; проявляти наполегливість у завершенні розпочатої справи й досягати при цьому запрограмованого результату, успіху; проявляти сукупність таких практичних дій, учинків, завдяки яким реалізується план професійного самоствердження чи добираються адекватні шляхи й засоби для цього (здатність студента приймати свою комунікабельність при вирішенні складних ситуацій професійного

спрямування, уміння проявляти гнучкість у спілкуванні та встановлювати професійні контакти) [4].

За Дж. Гілфордом, креативність визначається наявністю інтелектуальних складових й спрямованістю на розвиток компонентів креативності (здатності до виявлення і постановки проблем, вправності, гнучкості, оригінальності, здатності до вдосконалення об'єктів та ідей, здатності до аналізу і синтезу), відпрацювання навичок дивергентного мислення спрямованих на: породження великої кількості ідей, навіть якщо не всі з них коректні та здійсненні; можливий «рух заради руху» без чіткої мети; синтетичність, орієнтація на інтуїтивне розуміння проблемної ситуації в її цілісності; мислення одразу в декількох напрямках, не завжди послідовне [5]. Наявність перелічених навичок свідчить про творчий тип мислення. Помилки в конкретних кроках не обов'язково призводять до помилковості загального результату; пошук рішень ведеться в неочевидних, малоімовірних напрямках, на периферії пізнання; використання заперечення (уникнення), ведеться пошук шляхів інтеграції будь-яких альтернатив, навіть тих, що є взаємовиключними; результативність носить імовірнісний характер; продуктивність спостерігається в ситуаціях невизначеності, за неповних вихідних даних, коли способи розв'язання проблеми і результати відомі у недостатній мірі. Отже, розуміючи всю сутність різниці між традиційним та творчим мисленням, не можна віддавати перевагу лише одному. Оскільки творче мислення не є домінантним у процесі професійної діяльності, його і пропонується розвивати як поле нових якісних можливостей.

Вищі технічні навчальні заклади вирішують завдання з підготовки майбутнього фахівця до виконання повноцінної діяльності в соціальному середовищі й адаптації в ньому згідно сучасних умов життя та освітніх інтеграційних процесів. Позитивне ставлення студента до обраної професії, до навчальних дисциплін та до вільного від навчання часу має стати метою навчально-виховної роботи вищої технічної школи. Виховний процес слід організувати так, щоб студент став суб'єктом педагогічної діяльності та її

активним учасником. Тоді суб'єкт-суб'єктні стосунки дадуть майбутньому фахівцеві можливість самовдосконалюватися та самостверджуватися. Ці процеси сприятимуть оволодінню студентом секретами сучасної науки та формуванню найкращих рис його характеру.

Сучасні освітні інтеграційні процеси сприяють поєднанню аудиторних і позааудиторних занять у навчально-виховному процесі вищої школи. Хоча перевага надається аудиторним заняттям (лекціям, семінарським, практичним, лабораторним заняттям, консультаціям) і належна увага не надається позааудиторним заняттям, слід акцентувати на важливості виховної ролі останніх.

Формувати особистість, за системним підходом, слід поєднавши завдання аудиторних і позааудиторних занять. Адже їх поєднання та взаємозв'язок сприятимуть стимуляції та створенню різноманітності процесу отримання освіти студентом і набуде більшої професійно-практичної спрямованості.

Для успішного виконання професійних функцій майбутньому фахівцю необхідний високий рівень сформованості професійного самоствердження, якого можна досягти, розумно організовуючи й поєднуючи аудиторну та позааудиторну виховну роботу, за умови активної позиції кожного студента (А. Алексюк, С. Вітвицька, В. Галузинський, С. Даньшева, О. Дубасенюк, Л. Кондрашова, Є. Малигін, А. Огурцов, Р. Скульський, Ю. Фокін).

Організацію навчально-виховного процесу слід здійснювати таким чином, щоб людина здобувала знання, уміння й навички в гуманітарних, соціальних, науково-природничій і технічній сферах; мала можливість інтелектуального, морального, духовного, естетичного й фізичного розвитку, що сприяє формуванню особистості. Міністерство освіти і науки України наголошує на приділенні більшої уваги у вищих навчальних закладах виховній роботі.

Особистісно-професійний розвиток студентів активно проходить в процесі позааудиторної діяльності. У цьому сенсі освітнє середовище університету насичене найрізноманітнішими можливостями, сприяє формуванню й розвитку багатьох професійно важливих особистісних якостей: уміння спілкуватися з

людьми, діяти в команді, приймати рішення, брати відповідальність на себе. Така діяльність розвиває творчі здібності, креативне мислення, формування лідерських якостей. Усе це створює неповторну атмосферу навчального закладу, у якій розгортається життєдіяльність студентів.

Використання різних способів, моделей, прийомів, методів виховної роботи сприяє розвитку емоційно-вольового потенціалу, збагаченню досвіду в організаторських і комунікативних здібностях, перегляду уявлень про власні можливості концентрації уваги й креативності майбутніх фахівців.

Одним із перспективних методів навчання і виховання можна назвати тренінг. Тренінг – метод активного навчання спрямований на розвиток знань, умінь, навичок, соціальних установок, розвиток компетентності міжособистісної та професійної поведінки у спілкуванні.

Формуючи креативність, доцільним є використання тренінгу, основу якого складає психологічна технологія розвитку професійної самосвідомості за І. Вачковим [6].

Для усвідомлення креативності в собі та її розвитку, розвитку здібностей знаходити нові нестандартні (креативні) вирішення завдань, налагодження комунікативних зв'язків в колективі на тренінгових заняттях можна використовувати вправи «Перекинь м'яч», «Стоп-кадр», «Застосування предметів», «Арка», «Творче життя». Цілями таких вправ є навчити вербальному та невербальному спілкуванню; розвивати навички експресії, що дає змогу повному подивитися на своє ставлення до сфер життя, які стосуються слова; розвивати творчий інтелект; розвивати творчі здібності, шукати нестандартні вирішення поставлених завдань; узагальнити уявлення студентів про свої творчі здібності та знайти свій творчий початок.

Проведення тренінгових занять впливає на формування емоційно-вольової стійкості, уваги, креативності та комунікативних здібностей, які допоможуть майбутньому фахівцю почуватися впевнено, не боятися труднощів, мати тверду точку зору й далі самостверджуватися у своїй майбутній професії.

Висновки. Для формування креативної та самотвердженої особистості, адаптованої до вимог сучасності, для розвитку умінь та навичок професійної поведінки, дій, учинків, гнучкості та саморегуляції майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів використання можливостей позааудиторної виховної роботи чинить позитивний вплив. Застосування такого методу як тренінг сприяє розвитку і формуванню досліджуваних нами особистісних утворень.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Перспективами подальших наукових розвідок є дослідження можливостей навчальної роботи у формуванні та розвитку креативності, новаторства та інших навичок ХХІ ст.

Список використаної літератури

1. Гнатко, М. М. Феномен креативності як психологічна проблема / М. М. Гнатко // Психологія перспективи. – Луцьк, 2001. – Вип. 1. – С. 88–97.
2. Кузьменко, Н. В. Формування професійного самоствердження студентів технічних університетів у процесі поза аудиторної виховної роботи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Н. В. Кузьменко. – Умань, 2014. – 20с.
3. Коноплин, О. А. Общая способность к саморегуляции как фактор субъектного развития / О. А. Коноплин // Вопросы психологи. – 2004. – № 2. – С. 128–135.
4. Станевич, І. М. Формування особистісного самоствердження старшокласників у позаурочній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Ірина Миколаївна Станевич . – К., 2012. – 237 с.
5. Гілфорд, Дж. Структурна модель інтелекту / Дж. Гілфорд // Психологія мислення. – М. : Прогрес, 1965.
6. Вачков, И. В. Основы технологии группового тренинга : учеб. пособие / Игорь Викторович Вачков. – М. : Ось-89, 1999. – 176 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Крилова Т. В.

Стаття надійшла до редакції 4.04.2016

Кузьменко Н. В. Формирование креативности студентов технических университетов в процессе внеаудиторной воспитательной работы

В статье освещаются возможности внеаудиторной воспитательной работы в формировании креативности студентов технических университетов. Проводится анализ понятия креативность, который выступает составляющей операционально-деятельностного компонента профессионального

самоутвердження студентів. Креативність характеризується наявністю здатності до визначення та постановки проблем, вміння, гнучкості, оригінальності, здатності до вдосконалення об'єктів та ідей, здатності до аналізу та синтезу. Автор приходив до висновку, що використання тренінгу в процесі внеаудиторної виховної роботи сприяє формуванню досліджуваного поняття.

Ключевые слова: креативність, професійне самоутвердження, внеаудиторна виховна робота, студент, тренінг.

Kuzmenko N. V. Formation of creativity of technical universities students in extracurricular educational work

The article explains the opportunities extracurricular educational work in forming the creativity of students of technical universities. The analysis of the concept of creativity is carried out. It turns out to be a part of operational and activity component of students' professional self-affirmation. Professional self-affirmation of technical university student can be defined as his aspiration for ensuring a high level of professional and technical competence, active professional position, claims to technological innovations, creative approach to solving professional tasks, self-perception of professional achievements, their objective self-rating, which will provide social and professional recognition and satisfaction from their professional functions. Operational and activity component is characterized by the abilities and skills of professional behavior, actions, deeds and self-regulation.

Creativity is characterized by the ability to identify and state the problems, dexterity, flexibility, originality, the ability to improve objects and ideas, the ability to analyze and synthesize. Creativity can be formed by stimulating the students' curiosity, openness to new ways of solving the problems, gaining the experience through tests and errors.

Compared with overloaded auditory work extracurricular educational work has more possibilities. The using of different methods, models, techniques and methods of educational work promotes emotional and volitional potential development, enrichment of experience in organizational and communication skills, reconsidering of perceptions of their own opportunities of attention concentration and creativity of future specialists.

The author concludes that the use of training in extracurricular educational work contributes to the concept studied. The objectives of special exercises complex of the training include: to teach verbal and nonverbal communication; to develop the skills of expression that allow to have a fresh look on their attitude to life spheres related with words; to develop creative abilities; to develop creativity, to look for non-standard tasks solutions; to summarize the students idea of their creative abilities and find their beginning of creativity.

Keywords: *creativity, professional self-affirmation, extracurricular educational work, student, training.*